

Nerovnoměrný rozvoj

Chapman, G. P. (2002) *The Green Revolution*. In Desai, V., Potter, B. (eds.) *The Companion to Development Studies*. London: Arnold, str. 155-159.

klíčová slova: zelená revoluce, GMO, Třetí svět

obsah článku:

Pesimistická předpověď malthusiánů vycházející z exponencionálního růstu populace a pouze lineárního růstu produkce potravin se nenaplnila. Zásahu na tom měly dva hlavní faktory: výrazně vzrostla rozloha obdělávané půdy a zvýšila se produktivita díky zavedení nových technologií v zemědělství.

Po druhé světové válce se vlády rozvojových zemí snažily zajistit dostatek potravin pro svoje rostoucí obyvatelstvo. Socialisticky orientované země jako Čína viděli řešení ve změně výrobních vztahů, v kolektivizaci zemědělství. Ostatní rozvojové země šli cestou přerozdělení půdy chudým lidem. Rozvinuté západní země hledaly řešení v zavádění nových technologií. Od roku 1944 se řada rozvojových zemí a organizací finančně podporovaných hlavně nadacemi ze Spojených států podílela na zvýšení produktivity zemědělství v rozvojovém světě a snažila se tak řešit problém hladu (1944: Mexiko, The Rockefeller foundation, CIMMYT, Norman Bourlaug). I přes některé problémy s jejich pěstováním byly vyšlechtěny nové odrůdy zemědělských plodin s vyššími výnosy, rozšířilo se zavlažování a byla zavedena řada agronomických postupů vedoucích k vyšším výnosům. Mezi lety 1960-90 zaznamenaly některé země jako Mexiko, Filipíny, Pákistán či Indie značný nárůst výnosů.

Bylo zde však i mnoho negativních sociálních a environmentálních dopadů. Nové výnosnější plodiny si z počátku mohly dovolit jen větší a bohatší farmy. Jak následně stoupala produkce, klesaly ceny, což ničilo malé farmy, které neměly na nákup lepších odrůd. K environmentálním dopadům patří ztráta původních druhů, větší používání hnojiv a pesticidů či degradace půdy. Nejvíce postiženy tím vším byly nejchudší vrstvy obyvatelstva bez prostředků na to, aby se přizpůsobily.

Zelená revoluce pomohla řešit problémy s produkcí potravin v řadě zemí. Na rozdíl od plodin jako pšenice či rýže však nebyla dostatečná pozornost věnována takovým tradičním plodinám jako je casava v Africe a až v poslední době se věnuje větší pozornost plodinám mimo závlahové zemědělství. Afrika tak představuje poslední region, v němž bude dále více růst počet obyvatel než zemědělská produkce.

Negativní dopady na životní prostředí je v současnosti snaha řešit vyšlechtěním odrůd více odolných proti škůdcům a potřebujícím tedy méně pesticidů. Také se více prosazují přírodní hnojiva. V budoucnu se velké naděje vkládají do biotechnologií. Diskutabilní je ale také z řady důvodů zavádění GMO plodin.

komentář:

Zelené revoluci nelze upřít její pozitivní dopad, neboť zabránila všeobecnému nedostatku potravin. Na druhou stranu má i řadu negativ, ať už jde o sociální a ekonomické dopady na ty nejchudší či dopady na životní prostředí. Bohužel je milná představa, že dostatečná produkce potravin znamená též její dostatek pro všechny. Ve skutečnosti sice řada zemí díky zelené revoluci dokázala vyprodukovat více potravin, než potřebuje, a stala se i významnými

exportéry, zároveň je ale v těchto zemích mnoho lidí trpících hladem. Těch co nemají na to, aby si potraviny mohli koupit. Díky zelené revoluci také obrovsky vzrostla závislost mezi naší schopností produkovat dostatek potravin a zásobami ropy, nemluvě o dopadech používání umělých hnojiv a pesticidů na životní prostředí a zdraví. Pokud jde o GMO nevyděl bych zásadní problém v samotné genetické modifikaci. Větší problém představuje patentová ochrana těchto plodin. Větším problémem je, že zemědělci i celé státy se stávají zcela závislými na společnostech dodávajících osivo (uzavřená smlouva zakazuje uchovávat osivo do dalšího roku, či zakazuje tradiční výměnu osiva mezi zemědělci).

Slater, D. (2002) *Trajectories of Development Theory: Capitalism, Socialism, and Beyond*. In Johnston, R. J., Taylor, P. J., Watts, M. J. (eds.) *Geographies of Global Change. Remapping the World*. 2nd. ed. Blackwell, Oxford, str. 88-99.

klíčová slova: rozvoj, západní vize, marxismus, neoliberalismus, modernizace

obsah článku:

V úvodní části článku nás autor seznamuje s teorií rozvoje, výkladem jednotlivých koncepcí a jejich porovnáním.

Ústředním pozici při vývoji teorie rozvoje zaujímá střet tzv. „západní vize“ s nezápadními společnostmi. Hlavní myšlenkou vize je pozitivní sebeidentifikace západní civilizace jako vyspělé, moderní a progresivní, zatímco ostatní společnosti západ klasifikuje jako zaostalé, nemoderní a stagnující. Svět je rozdělen na západ (sever) a nezápadní společnosti (jih). Jedinou možností jak, mohou nezápadní společnosti dosáhnout pokroku je přijetí západního modelu a „modernizovat se“. Západ má dokonce právo (předurčení, povinnost) do vývoje těchto společností zasahovat a pomocí intervencí šířit modernizaci a pokrok ve světě. Na příkladě USA a jejich intervencí na americkém kontinentě je popsáno, jaké měl tento civilizační a modernizační projekt (westernizace) dopady (negativní i pozitivní) na nezápadní společnosti a jejich vztah k západu (jeho rozporuplnost).

Westernizace byla klíčový bodem obsažený v modernizační teorii. Tato teorie nejprve slavila úspěchy, ale později v souvislosti s rostoucím odporem proti westernizaci v Třetím světě (nacionalismus, nástup komunismu) byla podrobena kritice a došlo k oslabení víry v univerzální použitelnost konceptu modernizace.

Druhá vlna modernizační doktríny je spojena s neoliberalismem. Prosazuje se myšlenka volného trhu, volného pohybu osob, zboží a kapitálu, objevují se pojmy jako privatizace a deregulace. Klíčové je opět prosazování západního modelu v rozvojových zemích. Na rozdíl od starší modernizační teorie neoliberální teorie vidí ve veřejném sektoru brzdu rozvoje a omezuje roli státu na úkor soukromého sektoru. Obě teorie samozřejmě sdílí víru v platnost a univerzálnost západního modelu rozvoje.

Proti tomuto modelu se postavily se svým odlišným pohledem marxistické a nemarxistické teorie. Podrobily západní koncept rozvoje kritice a spolu s kapitalismem jako takovým jej odmítly. Ač si tyto neomarxistické teorie udržely jisté postavení po rozpadu Druhého světa, pokles jejich významu tkvěl v jejich samotném obsahu: za absolutně určující i pro ostatní složky společnosti považovaly ekonomiku, při důrazu na sociální třídy nepřikládaly dostatečný význam jednotlivci ve společnosti a boj proti kapitalismu stavěli na dělnické třídě, což neodpovídalo realitě v rozvojovém světě.

Dnes jsou zmíněné přístupy podrobovány kritice a součástí teorie rozvoje se stávají i další dříve opomíjené oblasti. Do popředí se dostávají otázky místních specifíků, různé historické pohledy, gender ale i problematika životního prostředí.

komentář:

Ukazuje se, že neoliberalismus nepřinesl zemím třetího světa očekávaný rozvoj. Pomáhá více bohatým západním zemím, zatímco nerozvinutým zemím třetího světa přináší spíše řadu problémů. Dnešní světový systém dále zvětšuje jejich závislost na západním světě a jejich chudoba se dále prohlubuje. Dnes ovšem neexistuje žádná konkurenceschopná alternativa. Ostatně bohaté západní země ani nemají chuť něco měnit. Jen díky chudobě rozvojových zemí je naše západní společnost tak bohatá a změna by nutně znamenala naše zchudnutí.

Bohužel si nemyslím, že ač sklidil neoliberalismus řadu kritiky a součástí teorie rozvoje se stávají další dříve opomíjené oblasti (životní prostředí) či se jiným kulturám přiznává stejné postavení jako té západní, že by došlo v praxi světové politiky k významné změně. Ostatně USA, jako nejsilnější světový hráč, dále věří ve své poslání šířit západní hodnoty. Již to však není Latinská Amerika, ale celý svět a ekonomické prostředky stále více nahrazují prostředky silové.

Bunyard, P. (1997) *Tehri: a catastrophic dam in the Himalayas*. In Rahnema, M., Bawtree, V. (eds.) *The post-development reader*. Zed Books, London & New Jersey, str. 256-262.

klíčová slova: rozvojové projekty, přehrady, životní prostředí

obsah článku:

Přehrada Tehri v Himalájích na řece Bhagirathi vlévající se do Gangy má být po dokončení nejvyšší přehradou Asii. Je budována jako řada dalších podobných přehrad v rámci rozvojových projektů. Přehrada má konkrétně sloužit jako zdroj pitné vody a elektrické energie pro 200 kilometrů vzdálené Dillí a jako zdroj vody pro zavlažování polí níže v rovinatém terénu. Výstavba však přináší řadu sociálních a environmentálních problémů. Bude přesídleno až 85 000 lidí a zatopeno celé údolí. Velkým problémem je rozsáhlé odlesňování okolních svahů a jejich rozsáhlá eroze. Dochází též ke změně retenční schopnosti krajiny (mizí voda ze studní), snížení biodiverzity a změně mikroklimatu. Většina obyvatel v okolí se živí samozásobitelským zemědělstvím a změny prostředí spojené s neúrodou je nutí odcházet za nejistou budoucností do měst.

Autor uvádí, že zatímco místní obyvatelé žijí v oblasti v rovnováze s přírodou, lidé přicházející zvenčí s výstavbou přehrady vidí hlavně ekonomický zisk. Výstavba přehrady a změny prostředí, však znamenaly i větší aktivitu místních obyvatel při snaze o záchranu místní krajiny. To se týkalo hlavně dětí a žen, muži byli nuceni odejít za prací do měst. Ženy tak zaznamenaly výrazný vzestup na sociálním žebříčku, ale nesou též největší tíhu nepříznivého vývoje, ony musí zůstat a každý den chodit pět kilometrů pro pitnou vodu.

Podle autora výstavba přehrady problémy nevyřeší, řešením by byla rekultivace krajiny, její uvedení do původního stavu, snaha o zachování samozásobitelského zemědělství a sociální míru ve společnosti. Výstavba přehrady je však plně v souladu s mezinárodními rozvojovými programy. I když byla výstavba na nátlak veřejnosti pozastavena, očekává se její dostavba, až zájem o tento problém opadne.

komentář:

Výstavba velkých přehrad, obzvláště v rozvojových zemích, je velmi kontroverzním tématem. Na jednu stranu je potřeba pro rostoucí populaci a hospodářství se stále většími nároky zajistit dostatek elektrické energie, pitné vody a vody pro zavlažování či zabránit katastrofickým povodním. Na druhou stranu jsou tu dalekosáhlé dopady na okolí jako je zatopení hodnotné půdy, či vysídlení obyvatel. Jak ukázal příklad čínské přehrady Tři soutěsky, přínosy nejsou často takové, jak se očekávalo. Naopak negativní dopady mnohonásobně překonávají očekávání a vzniklé problémy dramaticky překonávají ty, které se měly výstavbou vyřešit. Jde ale o dobrý způsob, jak vykázat poskytování vysokých částek na rozvojovou pomoc.

Otázky k tématu:

Proč se nepodařilo se stejným úspěchem jako v jiných regionech prosadit zelenou revoluci v Africe. Není hlavním důvodem slabost místních vlád či tradiční kmenová/občinná struktura společnosti, jejíž elity by změnami mohly hodně ztratit, spíše než menší vhodnost závlahového zemědělství a s ním spojených plodin pro většinou sušší oblasti Afriky?

Novým „nezápadním“ hráčem, který se rychle dere vpřed v posilování svého vlivu v rozvojových zemích a to hlavně těch, které jsou v nemilosti západu, je Čína. Jaký je Čínský přístup k rozvojovým zemím? Jde jen o poskytování pomoci západem sankcionovaným režimům výměnou za nerostné bohatství, či o budování vlastní mocenské sféry?

Z jakých důvodů se lidé staví proti geneticky modifikovaným plodinám? Jsou to vždy ty správné důvody, nejde spíše o neznalost a vliv médií?